ساڵی دەیەم .... ژمارە (٤٤) ئایاری ٢٠١٤

سلاڤۆی ژیژەک، تیۆرییەک بۆ لێکدانەوەی ئایین

ویلیام دێل و تیمۆتی بێل
لە ئینگلیزییەوە: پێشڕەو خانی

سلاڤۆی ژیژەک (–1949) توێژەری پێشکەوتووە لە پەیمانگای سۆسیۆلۆژیی لە زانکۆی لوبلیانا، سلۆڤینیا، شوێنی لەدایکبوونی، هەروەها پرۆفیسۆری وانەبێژ بووە لە چەندین زانکۆی ئەمەریکادا.

هەندێک دەرونشیکاری، بەتایبەت دەروونشیکاری لاکانی، لە بنەڕەتدا وەکو دەرون شیکارییەکی کۆنزەرڤاتیڤانە سەیر دەکەن

دوای خوێندنە ڕەسمییەکەی، ژیـژەک نەیتوانیبوو پۆستێکی ئەکادیمی وەربگرێت (لەبەرئەوەی بەرواڵەت پێدەچوو بە ئەندازەیەکی تـەواو مارکسیسـت نـەبـووە)، لەبەرئەوە وەکو وەرگێڕێک دەستی بـەکـارکـردن کـرد. لە 1970دا، ژیژەک کۆمەکی بە دامەزراندنی لاکانییە لوبلیانییەکان کرد، ئەم گروپە لە کۆمەڵە ڕۆشنبیرێکی گەنج پێکهاتبوو، کە پەیوەندییان بە لاکانەوە هەبوو. (خودی ژیژەک ماوەیەک لە پاریس لەگەڵ لاکان و ژاک ئالن میلەر کاریدەکرد). ئەم گروپە گۆڤاری «Problemi» دەردەکـرد، بەشداریکردنەکانی ژیـــژەک لـەم گـۆڤـارەدا زێتر ڕەهەندی شیعری، یاخود لایەنی نوکتەییانەیان هەبوو. جارێکیان بەناوێکی خوازراوەوە ئێڕوانینێکی نێگەتیڤانەی ئاراستەی کتێبێکی خـۆی نـووسـی، کـە دەربـارەی لاکان بوو. ئەمجۆرە یاریکردنانە لـە بەرهەمەکانی دواتریشیدا دەبینرێن.

زێـتـر ژیـــژەک بـەهـۆی ئەو ئەفسیرانەوە دەنـاسـن، کـە بۆ کـولـتـووری ئـاپـۆرە (عـمـوم)، بەتایبەت فیلم و تەلەفزیۆن کردوونی (لە فیلمەکانی ئەلفرێد هیچکۆکەوە، بیگرە تا دەگاتە ماتریکس و بەرنامەی ئۆپێرای ڤینفرای)، لەم نووسینانەیدا، زێتر بە ڕوانگەی کۆمەڵێک لە بەرهەمە تیۆرییەکانی مارکس و لاکان و چەندانێکی دیکە، ڕوودەکاتە ئەم لایەنانە. بەم هۆیەوە، هەندێک کەس، زۆرترین کارەکانی ئەو بە درێژدادڕی و ئاستێکی نزم دادەنێن. هەڵبەت ئەمە بەم جۆرە نییە. لە هەموو بەرهەمەکانیدا، ژیژەک هـەوڵـدەدات بـۆئـەوەی تیۆریی کولنووریی بەرەوپێشەوە بەرێت، کە چەمکە دەروونشیکارییەکان- بەتایبەت لاکانی- چەمکی سووژە لـەگـەڵ چەمکە مارکسییەکانی وەکـو ئیدیۆلۆژیی و مێژووی سیاسیی بەیەکەوە گرێبدات. لەو زنجیرە کتێبەی لە دەزگای ڤێرشۆ بەناونیشانی («لەوێ بوو» Where it was) بڵاویکردونەتەوە، وەسفێکی ڕوون و ئاشکرا بۆ ئەو ڕیسکە سیاسییە دەکـات، کە لە کایەی ناڕوونی مەترسیداری ڕۆشنبیرانەدا بـوونـی هـەیـە: «لێکگرێدانی ئەقینەوەئاسای دەروونشیکاری لاکانی و نەریتی فکری مارکسیستی دەبـێـتـە هـۆی ڕزگـاربـوونـێـکـی دینامیکی و بـەردەوام، کە ئەو توانایەمان پێدەبەخشێت تاوەکو پێشگریمانەکانی خولگەیی سەرمایە بخەینە ژێر پرسیارەوە». ژیـژەک دەروونشیکاری لاکانی بەکاردەهێنێت بۆ ئەوەی بتوانێت بە تێگەیشتنێکی تایبەتی سووژە بـگـات، ئـەو سـووژەیـەی لەنێو خودی ڕێکێتی شتەکاندا دەژیت و کاردەکات، کە بەچەند ڕێگەیەک لۆژیکی ئەم دوابیەی کەپیتالیزم دیاردەخات و هەڵیدەگەڕێنێتەوە- خولگەی سەرمایەی دواتر لەنێو دەبـات-کـەواتـە چەند ئەگەری نوێی هەبوون دەهێنێتە ئاراوە، ئەو هەبوونەی لەم جیهانەدایە و پەیوەندی بەوانیدیکەوە گرتووە.

ژیـــژەک ڕەخـنـە لـە تیۆریی سووژەیەتی (Subjectivity) و وەرچەرخانی کۆمەڵایەتی (Social Transformation) جودیث بەتلەر دەگرێت، ژیژەک باوەڕیوایە ئەم تیۆرییەی بەتلەر ناتوانێت خۆی لە سەنگەری پانتای سیمبولی ڕزگار بکات. بەدیدی ژیژەک، ئەو ڕوانگانەی وێرانکارانەن و ئازاری جێندەرێتی دەدەن و بەتلەر بە زەرووری دەیانبینێت، ««سەرەنجام پشنگیری لـەو شتە دەکـەن، کە بڕیاربووە وێـرانـی بکەن»، لـەبـەرئـەوەی پانتای سیمبولی «پێشتر دەرفەت و توانستی بەم بـوارەی 'سەرپێچییەکان' داوە»؛ ژیژەک بەمجۆرە وەسفی پانتای سیمبولی دەکـات: «بریتییە لە ماتریکسێکی سیمبولی گـەورە، کە لە نێو کۆمەڵێکی بەربڵاوی دامــەزراوەکــان و ریــتـوال و پراکتیسە ئیدیۆلۆژییکییەکاندا بـەرجـەسـتـە بـووەتـەوە». ئەم پانتاییە «لەبەرئەوەی بە قوڵی

ریشەی داکوتاوە و هەبوویەکی زاتی و جەوهەرییە، بۆیە ناتوانێت لەلایەن ژێسنە پەراوێزییەکان و بێدەسنەڵاتەکانی جێگرەوەی جێبەجێکارەوە، لاواز بکرێت و لەنێو ببرێت»، کە بەتلەر وەسفی کردون (سووژەی هەسنیار، ل208).

ژیژەک بۆ لاکان دەگەڕێتەوە تاوەکو پەرە بە تیۆرییەک بدات، دەربارەی کردەی سیاسیی، کە لەو تیۆرییەدا هەرچەند سووژە ناتوانێت شوێنێکی یونیڤێرسەل و گشتگیر فەراهەمبکات، تاوەکو لە بەرانبەریدا بووەستێت و بچێتە دەرەوەی سنووری دەسنووریی سیمبولییەوە، بەڵام لە بەرانبەردا توانستی ئەوەی هەیە بە چەشنێک کردار بنوێنێت، کە «هێزی هیپۆتۆتیک»ی ئەو دەستوور و پاتنایە بشکێنێت و لەناوی بەرێت. ئەم «کردە رەسەنە» "authentic act" بە سانایی یەکێک نییە لە چەند ئۆپشن(هەڵبژاردن)ێکی باوی نێو دەستووری شتەکان، بەڵکو لە راستیدا، ئەو کردارەیە، کە فێڵ و گزی ئەو دەستوورە ئاشکرا دەکات و ئەو دەسنەڵاتەش بەرەو نەمان دەبات، کە هەیمەنە بەسەر سووژەدا دەکات، لەم رووەوە، رێگە بۆ فەزایەکی نوێی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان دەکاتەوە. بەمجۆرە، ژیژەک جەخت لەسەر ئیمکانی نوێنەرایەتییەکی رادیکاڵی حەقیقی بۆ ئەو سووژانە دەکاتەوە، کە گرفتاری دەسنووری کەپیتالیزمی دوایین هاتوون، تەنانەت هەندێکجار جەختدەکاتەوە، کە ناتوانین بنەمایەکی پتەو بۆ ئەم هۆکارێتی و نوێنەرایەتییە بونیاد بنێین. بە مانایەک کردەیەکی رەسەن برینییە لە باوەڕێکی خز (leap of faith)، واتا مرۆڤ لە شوێنێکی بێ متمانەوە هەنگاو بەرەو دەرەوە هەڵدەنێت، بەڵام بەبێ ئەوەی بزانێت بەرەو کام زەوی وەردەچەرخێت.

هەندێک دەرونشیکاری، بەتایبەت دەروونشیکاری لاکانی، لە بنەڕەتدا وەکو دەرونشیکارییەکی کۆنزەرڤاتیڤانە سەیر دەکەن، واتا بەو هەنگاوەی دەزانن، کە ئامانجی لە شیکارکردن، برینییە لە کۆمەککردن بە ئاشتکردنەوەی تاکی شیکارکراو لەگەڵ دەسنووری سیمبولیدا-کارەکەی لە شیکارکردندا ئەوەیە، کە هێرشەکانی نەست بەجۆرێک بهێنێتە ژێر دەستی خۆیەوە، بۆئەوەی ئەوانە خۆ ویستانە بخاتە نێو دەسنووری شتەکانەوە و یەکسانیان بکات، تەنانەت ئەگەر ئەم دەسنوورە برینی بێت لە وەهمێکیش. لە بەرانبەردا، ژیژەک جەخت لەوە دەکاتەوە، کە دەروونشیکاری بۆ لاکان، دەبێت ئەو توانستە بە تاکی دەروونشیکارکراو بدات، بۆئەوەی تێبگات، کە ئەم دەسنوورە «ساختە»یە (fake)، و هەروەها بتوانێت هەیمەنەی ئەم ساختەیە لەسەر ژیانی خۆی لەنێو بەرێت (موتڵەقی ناسک، ل114-115). ژیژەک لەم رووەوە و بە پشت بەستن بەم روانگە دەروونشیکارییانەی دەسنووری سیمبولی و پەیوەندی سووژانە، کە بەم رێگایەی مەسەلەی مارکسی دەگات: چۆن بتوانین لە شەڕی خولگەیی کەپیتالیزم رزگارمان بێت؟

ژیژەک لە کتێبی «موتڵەقی ناسک» (The Fragile Absolute) یان «بۆچی میراتی مەسیحیەت بەهای خەباتکردنی هەیە؟ (2000) و لە کتێبی «دەربارەی باوەڕ» (2001)دا، نزیکییەک لەنێوان چەمکی «کردەی رەسەن»ی خۆی و تیۆلۆژیی مەسیحایەتی، بەتایبەت لەگەڵ تیۆلۆژیی قەشە پۆڵس و ئایدیا پاولییەکانی «هەستانەوە» و «ئەگاپێ» (عەشقی یەزدانی) یان «رەحمەت»ی مەسیحایەتیدا دەدۆزێتەوە. بەو جۆرەی ژیژەک چەمکی «عەشقی مەسیحی» هێناوە و لە نوسینەکانی «پەیمانی نوێ»ی قەشە پۆڵس تێیدەگات، ئەوا ئەم چەمکە لە خزمەتی دەسنووری سیمبولیدا نییە، بەڵکو بە ساختەزانینی دەسنووری سیمبوڵی و لەنێوبردنی ئەو دەسنورە و کردنەوەی بەسەر «ئەوی دیکە»، نزیک بە «کردەی رەسەن»ی خۆی دەزانێت. «ئەمە خودی عەشقە، کە فەرمانمان پێدەکات، تاوەکو خۆمان لەو کۆمەڵە ئۆرگانیکەی تێیدا لەدایکبووین، «بخەینە دەرەوە». (موتڵەقی ناسک، ل121). ئینجیلی مەسیحی، کە وەحیانییە، رووداوێکی درامائیکە دژ بە ئیمپراتۆریەتی جیهانی رۆمانی و «ئایانی پاگانی»(کافرانە). تراوماکەی لەم بانگەشە رەها و موتڵەقەدا وەستاوە، کە هەموو خەڵکی دەتوانن بەم جیهانە یونیڤێرسەلە بگەن، واتا هەموو خەڵکی، بەچاوپۆشین لە چینی

کۆمەڵایەتی، جێندەر، و ئەتنیک و پێگەیان لەنێو دەستووری کۆمەڵایەتی و گەردوونی، کە ئیمپراتۆر و ئیدیۆلۆژییە ئایینییەکەی دیاریکردووە، دەتوانن راستەوخۆ بگەن بە وەحی یەزدانی و رەحمەتی خودایی، و تەنانەت دەتوانن ببن بە منداڵی خوداوەندیش.

ئەمە مانای ئەوە نییە، کە ژیژەک دەیەوێت ببێتە مەسیحی. ئەو لایەنە مارکسیستییە توند و دەروونشیکارییانەی ئەو هەیەتی، هەرگیز رێگە نادات ئەو مەسیحایەتی وەربگرێت، یاخود مل بداتە قبوڵکردنی هەر بانگەشەیەکی تیۆلۆژیی دیکە بۆ باوەڕهێنان بە شتێکی دەرنشین (ترانسێدێنت) یان رزگاربوون بەڕێی کەفارەدانی ئیلاهییەوە. سەرباری ئەمە، ژیژەک لەنێو ئەم فۆرمەی مەسیحایەتی پۆڵسدا، ئینتیما و هێزێکی رادیکاڵی بەرچاو دەبینێت بۆ شکاندنی خولگەیی دەستووری سیمبولی رۆمانی.

ژیژەک ئەم هێزەکییە رادیکاڵە- ئەم کرانەوەیە بەرەو کردەی رەسەن، کە دەتوانێت هێزی هیپۆنۆتیکی دەستووری سیمبولی بشکێنێت-تەنها لە مەسیحایەتی پۆلسیدا نابینێتەوە، بەڵکو لە بوداییزمی بەراییشدا، واتا هەمان فێرکارییەکانی بودادا، دەبینێتەوە: دەتوانم بەچاوپۆشین لەو پێگە تایبەتییەی لەنێو دەستووری کۆمەڵایەتی جیهانیدا هەمە، راستەوخۆ [لە نیرڤانا]، لەنێو ئەم رەهەندە یونیڤێرسەلەدا هاوبەش و بەشدار بم. بەم هۆیەوەیە، کە پەیڕەوانی بودا فۆرمێکی کۆمەڵایەتییان بە خەڵک داوە، کە بە جۆرێک ئەم پێگەی دەستووری کۆمەڵایەتییە دەشکێنێت و وەکو شتێکی ناپەیوەند باسی دەکات: بودا لە هەڵبژاردنی بنەماکانی، ئاگامەندانە کاستەکان [چینە کۆمەڵایەتییەکان] و (پاش کەمێک رامان) تەنانەت جیاوازیی رەگەزیش فەرامۆش دەکات («مونڵەقی ناسک» ل122).

ژیژەک جەخت لەوە دەکاتەوە، کە رەتکراوە کۆمەڵایەتییەکان یان هەمان ئەو کۆمەڵانەی، کە لە دەوری مەسیح و بودا کۆبووبوونەوە، هەوڵیاندا ئەو هیرارشییەتە کۆمەڵایەتییە هەڵپەسێرن و خۆیان بخەنە «دەرەوە»ی خولگەی ئەم هیرارشیەتە یان خۆیانی لێ «جیا» بکەنەوە، کەواتە ژیژەک لەنێوان تیۆلۆژیی مەسیحایەتی پۆلسی و ئەو مەیلەی خۆی بۆ دروستکردنی «پێکهاتەیەکی تەقینەوەئاسا»ی مارکسیزم و فیکری دەروونشیکاری لاکانی نزیکایەتییەک دەبینێت، و دەڵێت ئەم پێکهاتە تەقینەوەئاسایە «دەتوانێت ئەو توانایەمان پێبدات، ئاوەکو پێشگریمانەکانی خولگەی سەرمایە بخەینە ژێر پرسیارەوە».

پەراوێزەکان:

Further Reading _ By Žižek

The Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology. London and New York: Verso Books, 1999.

Enjoy Your Symptom! Jacques Lacan in Hollywood and Out. New York and London: Routledge, 2001.

On Belief. London and New York: Roudedge, 2001.

❊ The Fragile Absolute or, Why Is the Christian Legacy Worth Fighting For? London and New York: Verso Books, 2000.

About Žižek

Hart, William D. "Slavoj Žižek and the Imperial/Colonial Model of Religion," in Nepantla: Views from South 3:3 (2002) <muse.jhu.edu/journals/nepantla>.

Pizzino, Christopher. "A Legacy of Freaks." Postmodern Culture 12, no. 2 (2002) <muse.jhu.edu/ournals/postmodern_culture>.

Santner, Eric. On the Psychotheology of Everyday Life. Chicago: University of Chicago Press, 2001.

Thomassen, Lasse. "The Politics of Lack," Postmodern Culture 11, no. 3 (2001) <muse.jhu.edu/journals/postmodern_culture>.

سەرچاوەی ئەم وەرگێڕانە:

William E. Deal and Timothy K. Beal: THEORY FOR RELIGIOUS STUDIES, ROUTLEDGE New York • London, 2005, pp. 127-129.